

K. Koch, P. Scheffer, ed., *Het nut van Nederland. Opstellen over soevereiniteit en identiteit* (Amsterdam: Bert Bakker, 1996, 290 blz., ISBN 90 351 1657 7). "

Het bestaan van Nederland als onafhankelijke natie is zo vanzelfsprekend dat de meesten het bijzondere ervan over het hoofd zien. Met die soevereiniteit hangt het fenomeen 'identiteit' samen. Het is niet eenvoudig om de Nederlandse identiteit te omschrijven. Zodra men dit probeert, verdwijnt de aanvankelijke overeenstemming over wat de Nederlander typeert. E. H. Kossmann waarschuwt: 'Loop er liever met aandacht omheen, bekijk het van alle kanten, maar stap er [het debat over identiteit] niet in, behandel het kortom als een enorme kwal op het strand'. De tevreden Nederlandse natie volgens Huizinga is een heel andere dan de natie van het groot-Nederlandse streven van Geyl. De omschrijving van onze nationale identiteit is een voortdurend debat. Het benadrukken van de historische en omstreden kanten van ons zelfbeeld toont aan dat deze identiteit zich niet onafhankelijk van politieke, economische en ook geografische omstandigheden heeft gevormd.

In zijn *NRC-Handelsblad-anike* 'Nederland als open deur' stelde Paul Scheffer dat er momenteel een verandering plaatsvindt in de omstandigheden die een gelijkmatige en gelukkige ontwikkeling van Nederland hebben bevorderd. Twee ontwikkelingen liggen aan deze verandering ten grondslag: de ontwikkeling van de multiculturele samenleving en de druk op Nederland als natiestaat als gevolg van het proces van Europese integratie.

Scheffers artikel ontlokte aan Koen Koch in 'De natiestaat als lapmiddel' het verwijt dat hij hopeloos op zoek was naar de 'ware kern' van Nederland. Hierop reageerden op hun beurt een vijftiental sociologen, filosofen, historici en politicologen. Omdat een krantenartikel vaak aan scherpte en diepte moet inboeten, hebben Scheffer en Koch hun gevraagd hun artikel uit te werken. *Het nut van Nederland* is het resultaat: een bundel artikelen, aangevuld met een bibliografische verkenning door Rob van Ginkel van boeken over natie, eenheidstreven, nationalisme en alles wat daarmee samenhangt.

Het is moeilijk om deze bundel als geheel te bespreken; het lijkt mij dan ook meer op zijn plaats een paar citaten uit enkele bijdragen te lichten en het aan de lezer over te laten om de andere tot zich te nemen.

Paul Scheffer spreekt in zijn bijdrage 'Land zonder spiegel' (10-39) van '[een] bewustzijn van natievorming als een altijd onvoltooid proces', dat in Nederland nogal eens lijkt te ontbreken. Hij heeft volledig gelijk als hij zegt dat een natie continu verandert. Volgens Scheffer is identiteit echter iets dat al eeuwen hetzelfde is gebleven. Dit lijkt mij niet geheel juist. Identiteit is een veranderend begrip, ook voortdurend aan verandering onderhevig.

Henk te Velde meent in 'Patriottisme in de politiek' (148-160) dat een debat over de Nederlandse identiteit interessanter zou zijn als dat niet alleen een intellectuele, maar vooral ook een politieke aangelegenheid was. Welke consequenties heeft het afnemend belang van de nationale staat? Hoe stellen we ons het politieke leven voor wanneer de nationale staat daarvoor niet langer het vanzelfsprekende kader biedt? Helaas steken politici hun nek liever niet uit voor zaken die pas overmorgen aan bod komen. Zo is er nog nooit een studie ondernomen naar de positie van ons koningshuis in het geïntegreerde Europa dat wordt gepropageerd. Het debat daarover zou onbeheersbaar kunnen blijken. Volgens Te Velde heeft '[d]e nationale staat... in Nederland en West-Europa gebloeid, niet omdat iedereen het met elkaar eens was, maar omdat de staat een geregelde vorm van onenigheid bood'.

Meindert Fennema en Jean Tillie hebben in hun artikel 'Afstamming of contract' (187-204) gelijk als ze zeggen dat 'het nationale gevoel vrijwel altijd in concurrentie wordt beleefd'. Een identiteit is alleen maar te omschrijven in contrast met andere identiteiten. Of, zoals Carry van Bruggen ooit stelde: 'De dingen bestaan door hun verschil met andere dingen'. S. W.

Couwenberg onderschrijft deze gedachte in zijn bijdrage 'Een omstreden zelfbesef' (130-147) met een citaat van Dirk-Jan van Baar 'Wij zijn Nederlanders omdat wij geen Duitsers zijn'.

Al met al is er met deze bundel een kleurrijk scala aan meningen en interpretaties verzameld met onze nationale identiteit, multiculturele samenleving, natie en nationalisme, soevereiniteit en Europese integratie als onderwerpen. In tegenstelling tot de vaak traditionele Nederlandse hang naar consensus wordt de controverserige niet geschuwd. Voor het eerst wordt er vanuit verschillende disciplines over meer dan windmolens, water en wolken als ingrediënten van nationale identiteit gediscussieerd. Dat hierbij boude uitspraken en knuppels in hoenderhokken niet ontbreken, is een klein wonder, vooral bij boeken over identiteit en Europese integratie. Niemand maakt de ander uit voor nationalist, maar velen van de schrijvers hebben hun twijfels, en soms zelfs scepsis, bij de Europese eenwording. Alleen dat al maakt *Het nut van Nederland* tot verplichte kost voor beleidsmakers, journalisten, historici, politici, maar bovenal Nederlanders, in deze tijd van EU en EMU.

M. Cortel

J. Tollebeek, F. Ankersmit, W. Krul, ed., *Romantiek en historische cultuur* (Denken over cultuur III; Groningen: Historische uitgeverij, 1996, 358 blz., f65,-, ISBN 90 6554 053 9).

De opzet van deze bundel opstellen is ambitieus. Het zijn niet de geringste auteurs die in *Romantiek en historische cultuur* op zoek gaan naar achtereenvolgens 'het mythische' (Piet Blaas, Frank Ankersmit en Bernhard Scholz), 'het authentieke' (Stephen Bann, Ann Rigney, Wessel Krul, Auke van der Woud), 'het theatrale' (Wim Denslagen, Bert Overbeek, Eelke Muller) en 'het nationale' (Lut Pil, Annemieke Hoogenboom en Tom Verschaffel). Het past bij deze aard van geschiedschrijving — die in zeker opzicht inderdaad kan worden beschouwd als een reprise van de (geschied)benadering der Romantiek — dat verder een even fraaie 'proloog' (Jo Tollebeek) als 'epiloog' (Lionel Gossman) is opgenomen. Het geheel wordt voorafgegaan door een 'verantwoording' van de hand van de gezamenlijke redacteurs.

Het boek is rijk en afwisselend van inhoud, af en toe echter discutabel wat de uitgesproken pretenties of kwalificaties betreft. Bewondering is op haar plaats, bijvoorbeeld voor de inventiviteit die uit diverse bijdragen spreekt en voor de soms fantastische vergezichten die worden geboden op het landschap van het verleden. Het constructief-zelfscheppend vermogen is indrukwekkend, en dit is hier bepaald niet bedoeld als een postmoderne oprisping. En toch wringt het soms.

Vooraf in de verantwoording (7-15) staan enige uitspraken en beweringen die ik persoonlijk niet graag voor mijn rekening zou willen nemen. Er wordt ons een nieuwe vorm van geschiedtheorie voorgesteld. Daarbij zou de indruk kunnen worden gewekt dat de traditionele aprioristische en normatieve geschiedtheorie van de jaren zeventig, tachtig en negentig passé is. Dat laatste hoeft niet direct een ramp te zijn, als maar niet het kind (de traditionele historiografie) met het badwater wordt weggegooid. Dat gevaar is niet irreëel. Gesteld wordt namelijk dat de aandacht voor de concrete geschiedschrijving (inclusief het bijzondere karakter van een specifiek historisch werk) van de zijde van die nieuwe geschiedtheorie zelfs leidde tot een 'renaissance van de historiografie, de geschiedenis van de geschiedschrijving'. Een dergelijke uitspraak is niet van suggestie ontbloot. Alsof de oudere historiografische auteurs, vanaf de pennenvruchten van Fruin, Kemkamp et cetera, al niet heel lang aandacht hebben geschonken aan de concrete geschiedschrijving. Het tegendeel is het geval.

De verantwoording is dan eerder al geopend met een bekentenis die door deze recensent